

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 34/II

(December 2010)

Edited by - Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF
WALTER G. ANDREWS
II

Guest Editor
Mehmet KALPAKLI

Editorial Board - Tahrir Heyeti
Cemal KAFADAR • Selim S. KURU • Günay KUT • Gönül A. TEKİN

Consulting Editors - Yardımcı Yazı Kurulu

N. AÇIKGÖZ muğla E. BIRNBAUM toronto M. CANPOLAT ankara R. DANKOFF chicago
C. DİLÇİN ankara P. FODOR budapest H. İNALCIK ankara C. KAFADAR cambridge, mass
C. KURNAZ ankara A. T. KUT istanbul G. KUT istanbul G. NECİPOĞLU cambridge, mass
Z. ÖNLER çanakkale K. RÖHRBORN göttingen W. THACKSTON, Jr. cambridge, mass
T. TEKİN ankara S. TEZCAN ankara Z. TOSKA istanbul E. TRYJARSKI warsaw P. ZIEME
berlin, M. ÖLMEZ istanbul

Cover design and background • Kapak düzeni
by Sinan AKTAŞ
Tughra, Mehmed II (1481)
Aşık Paşa : Garib-nâme (İ. Koyunoğlu Ktp., Konya)

JOURNAL OF TURKISH STUDIES

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 34/II

(Aralık 2010)

Edited by

Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF

WALTER G. ANDREWS

II

Guest Editor

Mehmet KALPAKLI

Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations
Harvard University

2010

JOURNAL OF TURKISH STUDIES

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

CİLT 34/II

(December 2010)

Yayınlayanlar

Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

WALTER G. ANDREWS
ARMAĞANI

II

Yayına Hazırlayan

Mehmet KALPAKLI

Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayımlanmıştır

2010

Copyright 2010 by the editors
All rights reserved

Bütün telif hakları yayınlayanlara âittir

Managing Editor of
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
Günay KUT

Composer of the JOURNAL OF TURKISH STUDIES
Ahmet YILDIZ

Baskı:
Kurtiş Matbaacılık

Library of Congress Catalog Card Number 70-131003

ISSN: 0743-0019

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in
HISTORICAL ABSTRACTS
and
AMERICA: HISTORY AND LIFE

Cover design and background
Tughra, Mehmed II (1481)

İÇİNDEKİLER • CONTENTS

TÜRK LÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI 34/II (2010)
JOURNAL OF TURKISH STUDIES 34/II (2010)

WALTER G. ANDREWS ARMAĞANI - II

FESTSCHRIFT IN HONOR OF WALTER G. ANDREWS - II

Özgen Felek, RE-NARRATING ISLAMIC LORE: THE DREAM WRITINGS OF SULTAN MURÂD III	1
Özgen Felek, İSLAM EDEBİYATINI YENİDEN HİKAYE ETMEK: SULTAN III. MURÂD'IN RÜYA MEKTUPLARI.....	21
Emine Fetvacı, LOVE IN THE ALBUM OF AHMED I	37
Emine Fetvacı, I. AHMET ALBÜMÜNDE AŞK.....	53
Kadir Güler, KLASİK ŞİİRİMİZDE KÜY-I YÂR	63
Nagihan Gür, OSMANLI EDEBİYATINDA ELEŞTİRİ VE LATİFİ'NİN TEZKİRETÜ'Ş-ŞU'ARÂ'SI ÜZERİNE	79
Ahmet Şamil Gürer, II. MEŞRÛTİYET ÖNCESİNDE ULEMÂ JÖN TÜRK İŞBİRLİĞİ: HOCA MUHYİDDİN EFENDİ ÖRNEĞİ	91
Didem Havlioğlu, VALİDELER, HEMŞİRELER, KERİMELE: OSMANLI ŞİİRİNDE KADINLARARASILIK.....	105
Victoria Rowe Holbrook, MODERNISM AND AUTHENTICITY.....	115
Brian Johson, AMERICANS INVESTIGATING ANATOLIA: The 1919 Field Notes of Emory Niles and Arthur Sutherland.....	129
Mehmet Kalpaklı, BİR OSMANLI PADİŞAHININ ŞAİR OLARAK PORTRESİ: II. SELİM	149
Mahmut Kaplan, AHİ ÇELEBİ'YE ATFEDİLEN BİR TIB MESNEVİSİ.....	157
Mehmet Kara, ARUZ VEZNİNİ BULMA PROGRAMI_BAKİ.....	175
Murat A. Karavelioğlu, TÜRK EDEBİYATINDA AYNI MAHLASI KULLANMIŞ OLAN ŞAİRLERİN KARIŞTIRILMASI MESELESİ.....	183
Ahmet Kartal, TEBRİZLİ AHMEDİ'NİN ESRÂR-NÂME ESERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	197
Neslihan Koç Keskin, MİNYATÜR MERCEĞİYLE DİVÂN ŞİİRİNİ GÖRMEK	207
Hanife Koncu, DÂSİTÂN-I MÛSÂ	237
M. Fatih Köksal, YENİ MEVLİD METİNLERİ VE MEVLİDLERLE İLGİLİ MEVCUT MALUMATA DAİR TASHİHLER.....	253
Özlem Kumrular, RODRIGO NIÑO: VENEDİK'TE TÜRKLERDEN HABER VEREN BİR İSPANYOL	285
Cemal Kurnaz, Halil Çeltik, YENİ BİLGİLER İŞİĞİNDA DİVAN ŞİİRİ ŞEKİL BİLGİSİ.....	295

TÜRK EDEBİYATINDA AYNI MAHLASI KULLANMIŞ OLAN ŞAİRLERİN KARIŞTIRILMASI MESELESİ*

Murat A. KARAVELİOĞLU**

Bir şairin şiirlerinde genellikle gerçek ismini değil de “mahlas” denilen müstear ve simgesel bir ismi kullanmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Bunda şairlerin Allah’a karşı saygısızlık etmiş olmamak amacıyla müstear bir isim olan mahlası kullanmalarının etkili olduğu bilinmektedir. Klasik Türk edebiyatı tarihinde birden fazla mahlas kullanmış veya mahlasını çeşitli sebeplerle değiştirmiş olan şair sayısı az değildir. Bu konu ile ilgili bir araştırma yapıldığından¹ burada ayrıntıya girilmesi taraftarı değiliz.

Aynı mahlası kullanmış olan şairlerin birbirine karıştırılması, klasik Türk edebiyatı tarihi araştırmalarının önemli bir sorunsalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle aynı yüzyılda veya yakın tarihlerde yaşamış ve aynı mahlası kullanmış şairlerin tezkirelerde, edebiyat tarihlerinde, kataloglarda ve antoloji niteliğindeki diğer kaynaklarda bazen aynı kişi sanılması, araştırmacıları ve okuyucuyu yanlış sonuçlara sevk eden bir durumdur. Böyle bir durumda önemli olan, sadece mevcut kaynakların değerlendirilmesi değil, bizzat şairin eserlerinden yola çıkılması gereğidir.

Birbirine yakın ya da uzak zamanlarda yaşamış olsun, aynı mahlası kullanmış olan şairlerin birbirine karıştırılmasının çeşitli sebepleri vardır. Bunların başında ünü yayılmış bir şairin mahlasının, kendisinden sonra yaşayan bir veya birkaç şair tarafından belki de şöhretinden istifade etmek amacıyla kullanılmış olması gelir. Bu durumun tipik örnekleri olmak üzere, bilinen Yunus Emre ve bilinen Karacaoğlan dışında aynı mahlasları kullanmış olan çok sayıda şairden söz etmek mümkündür.² Bu konuyla ilgili olarak *Latîfi Tezkiresi*’nin bazı nüshalarında şöyle bir anekdot nakledilmektedir: XV. yüzyılın irfan sahibi büyük şairlerinden olan Ahmet Paşa şiirlerinde gerçek ismini kullanmış, ayrıca bir mahlas almamıştı. Bir arkadaşı da ona hitaben “siz de Gelibolulu Ahmet de isminizi mahlas olarak kullanıyorsunuz. İhtimaldir ki sizin sözlerinizi ona isnat

* Bu makale, 21-23 Mayıs 2009 tarihlerinde Ukrayna’nın Kiev şehrinde bulunan Mohilla İlimler Akademisi’nde, Prof. Dr. Omelyan Pritsak anısına düzenlenen II. Uluslar arası Türkoloji Sempozyumunda sunulan, “Türk Edebiyatının Bir Sorunsalı: Aynı Mahlası Kullanmış Olan Şairlerin Karıştırılması” başlıklı bildirinin yeniden ele alınarak genişletilmiş şeklidir

** İstanbul Üniversitesi

¹ Orhan Kurtoğlu, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler”, *Bilgi, Yaz/2006*, sy. 38, s. 71-91.

² Bu konu ile ilgili olarak mesela bkz. Abdülkadir Emeksiz, “Karacaoğlan Kimliği”, 38. ICANAS, Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 2007.

edenler olabilir” deyince o, “benim sözlerimi ona isnat eyledikleri gam değil, asıl onun münasebetsiz ve boş lakırdılarını benim sanmasınlar” şeklinde cevap vermiş³. Öte yandan aynı mahlası kullanmış olmasa bile bazen iki şairin karıştırıldığı olmuştur.

Latifi Tezkiresi'nde Hamdullah Hamdî [ö. 914/1508-9]'ye nispetle Hamdî-i Kadîm -ki bu şairin bir diğer mahlası da Hayâtî'dir (KURTOĞLU, 79)- adında bir şairden bahsedilir, sonrasında da onun bir gazelinin matla beyti verilir (LATİFİ, 232). İlk bakışta bu durum, divanın Hamdî-i Kadîm'e ait olabileceğini düşündürmektedir. Fakat eserin sonunda bulunan kayıttan anlaşılmaktadır ki bu divanı, Göynük'de bulunan Akşemsettin Camii'nin vaizi Seyit Mehmet Efendi, şairin el yazmasından kopya ettiği bir divandan istinsah etmiştir. Diğer taraftan istinsah kaydında “Akşemseddinzade Şeyh Mehmed Hamdî'nin eseridir” ifadesi yer aldığına göre divanın, dolayısıyla Latifi'deki beytin Hamdî-i Kadîm'e ait olamayacağı açıktır (KATALOG, I, 76). Bu türden bir karışıklığa Fennîlerin karıştırılması da örnek olarak verilebilir. Asıl adı Mustafa olan Fennî'nin ölüm tarihi 1158/1745'dir (RAMİZ, 241). *Sahîlname* isimli mesnevisiyle meşhur olan Mustafa Fennî, *Hadikatü'l-cevami* (Fenerbağçesi'ni anlatırken) ve *Osmanlı Müellifleri* adlı eserlerde eserinin Mehmet Fennî [ö. 1120/1708-9]'ye ait gösterilmesiyle karıştırılmıştır (HADİKA, II, 250; Bursalı, II, 367). Hâlbuki söz konusu mesnevi, Mustafa Fennî'nin divanında mevcuttur⁴. Öte yandan Mustafa Fennî'den bahseden kaynaklardan biri olan *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviye*'de mesnevinin diğer Fennî'ye ait olduğuna dair bir bilgi bulunmaz (KATALOG, III, 735). Dolayısıyla aynı dönemde yaşayan bu iki şairin kimi kaynaklarda ayırt edilemediği anlaşılmaktadır.

Aşkî mahlasını kullanan iki şairin de tezkirelerde birbirinden ayırt edilememiş olması, Türk edebiyatının bu en temel kaynaklarının bile şüpheli ve eleştirel bir gözle okunması gerektiğini göstermektedir. Aşkî hakkında bilgi veren ilk kaynak *Sehi Beğ Tezkiresi*'dir. Ancak muhtemelen bunu görmeyen Latifi'nin Aşkî hakkında söyledikleri, şairi, bir başka Aşkî ile karıştırdığının açık göstergesidir. Son derece güçlü bir şair olduğu, şiirlerinden ve diğer eserlerinden anlaşılan Aşkî için, kuru bir üsluba sahip ve değersiz bir şair olduğunun söylenmesi, sonra gelen Aşık Çelebi, Hasan Çelebi, Mustafa Âlî gibi önemli tezkire yazarlarının da yanılmasına sebep olmuştur. Yevmî 100 akçe geliri olan bir şairin, hem de Fatih gibi ilim, kültür ve sanattan anlayan, kendisi de güçlü bir şair olan birinin himayesinde olması, bizzat desteklenmesi, iltifat görmesi bile onun bu ilgiyi hak edecek ölçüde bir şair olduğunun göstergelerindedir.

Latifi, mahlası belli olmayan, “yuf” redifli bir gazeli Aşkî'ye ithaf eder. Oysa saraya çok yakın olan ve geliri yüksek bir şairin böyle bir gazel yazması pek makul gözükmemektedir. Latifi'nin kaydettiği ve diğer bazı tezkire yazarlarının da tekrarladığı şu

³ “Hudâvendân-ı irfândan biri ol vâli-i vilâyet-i nazm u inşâ ya'ni merhûm Ahmed Paşa'ya didi ki mahall-i mahlasda siz dahi Ahmed dirsüz ve husûs-ı şî'rde isminüz tahallus idersüz bu takdîrce Gelibolılı Ahmed ile sizün beyninizde iştirâk u iltibâs vâki' olup bu iltibâs u iştibâh halka nev'an sebeb-i galat olmaz mı ihtimâldür ki sizün kelimât-ı tayyibentüz enfâs-ı şerîfinüzi ana isnâd iderler didükde merhûm Ahmed Paşa dahi dimiş ki benüm kelimâtum ana isnâd itdükleri gam degül hemân anun mühmelâtını bana isnâd itmesünler diyü cevâb virmişler.” (Latifi, 168-169).

⁴ Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi, 473.

*Bir gün sanemâ yüregümi yaram elünden
Tâ kim göresin nice durur yaram elünden*

beyti, onun şairliği hakkındaki olumsuz kanaatlerin oluşmasında önemli katkı sağlamıştır. Fakat Aşkî'nin şiirlerine bakılınca böyle bir gazel ve beyit yazması olası görünmemektedir. Aşkî hakkında Prof. Dr. A. Atilla Şentürk'ün yazdıkları⁵ ve nesre çevirileriyle birlikte yayıma hazırladığı şiirler, karışıklığa dair yeterli bilgi verdiğiinden burada daha fazla ayrıntıya girmeyi doğru bulmuyoruz.

Bazen müstensihler tarafından, ama daha çok herhangi bir yazma esere sonraları sahip olan kimselerce şairler birbirine karıştırılmakta yahut da kataloglama ve sınıflama esnasında yanlış isimlendirme sonucu karışma söz konusu olmaktadır. Uzun asırlar önce istinsah edilmiş bir yazma eserin isminin yer aldığı ilk yaprağın zaman içinde kopması ve kaybolmasından sonra elden ele geçen yazma, yeni sahiplerinden biri tarafından aynı ismi veya mahlası taşıyan şaire/yazara isnat edilmiş; bu, hiç olmazsa baş tarafa karıştırılan şairin/yazarın isminin yazılmasıyla vaki olmuştur. Mesela Sultan II. Beyazıt'ın damadı Mehmet Paşa'nın oğlu, yani II. Beyazıt'ın torunu ve aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in yeğeni olan Ahmed Beğ [ö. 964/1556-57]'in, Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan bir mecmuada⁶ yer alan divanının (vr. 1-96) başına yanlışlıkla "Divan-ı Ahmed-i Sârbân Dokaginzade" başlığı yazılmıştır. Oysa bilindiği gibi Ahmed-i Sârbân [ö. 952/1545-46] başka bir şairdir. Öte yandan divanının ilk yaprağında şair için "veladeti Hayrabolu, vefatı 952" denilmesi de yanlıştır. Çünkü o tarihte Hayrabolu'da vefat eden Dukaginzade Ahmed Beğ değil, Ahmed-i Sârbân'dır. Ayrıca divanlar katalogunda yazıldığı gibi (KATALOG, I, 142) *Mecelletü'n-nisâb*'da, Sultan 3. Murat'ın devecibaşısı olarak gösterilmesi, iki şairin burada da ayırt edilemediğinin bir göstergesidir.

Karışıklığın sebeplerinden biri de aynı mahlası almış bir veya birkaç şairin divanının olmayışı yahut bir divan tertip edecek kadar şiiri bulunmayışıdır. Bu durumda divanı olan şairlerin, mecmualardaki şiirleri daha kolay bir şekilde ayırt edilebilmektedir. Divanı bulunmayan şairler ise birbirleriyle karıştırılma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Mesela *Kınalızade Tezkiresi*'nde (II, 851) ve Kafzade'nin *Zübdetü'l-eş'âr*'ında (vr. 126a) Edirneli bir Misalî [ö. 1016/1607-8]'den söz edilir. Ancak Hurufi olduğunu bildiğimiz Misalî'nin bugün elimizde olan divanında tezkirelere alınan örnek beyitler bulunmamaktadır (Ali Emiri, *Manzum Eserler*: 390 ve 391). Bu durum akla, acaba Misalî mahlasını kullanan iki şair mi var sorusunu getirmektedir.

Tezkire yazarlarının ve özellikle müstensihlerin dalgınlık eseri olarak yaptıkları küçük harf hataları, bir şairin mahlasının başka bir şairin mahlası olarak yazılmasına sebep olmaktadır. Bu, bilgi yanlışı değil, imla hatasından ibaret bir durumdur. Bilindiği gibi Fatih Sultan Mehmet'in vezirlerinden olan Mahmut Paşa [ö. 873/1468-69] aynı zamanda güçlü bir şairdir ve şiirlerinde "Adnî" mahlasını kullanmıştır. "Adnî"

⁵ "Fatih Dönemi Şairlerinden Molla Aşkî'nin Hayatı ve Eserleri", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi)*, Prof. Dr. Walter G. Andrews'a Armağan sayısı, 2010.

⁶ İ.Ü. TY. 2830.

mahlasının, *Kınalızade Tezkiresi*'nde "Adlî" olarak yazılması işte böyle bir müstensih yanlışdır (II, 612). "Esad" mahlasını kullanmış olan iki şairin yine bir müstensih hatasından dolayı birbirine karıştırıldığını Saadettin Nüzhet Ergun haber vermektedir. Ergun, *Türk Şairleri* adlı ünlü eserinde *Rıza Tezkiresi*'nin yazma ve tam nüshalarında Hocazade Esad [ö. 1034/1624-25] adlı şairden sonra Selanikli Esad [ö. 1043/1633-34]'ın hâl tercümesinin kayıtlı olduğunu, ancak hattatın muhtemelen dalgınlığı eseri olarak beş-on satır atladığını ve böylece eksik olan bir nüshanın aynen tab' edildiğini, bu sebepten Selanikli Esad'ın hâl tercümesinin kaydedilmeyip gazelinin Hocazade Esad'a isnat olunarak neşredildiğini söyler (III, 1327). Böylece aslında Selanikli Esad'a ait olan divan, Hocazade Esad'a mal edilmiş olmaktadır. Bu tespitin devamı olarak Ergun, *Selanikli Esad Divanı*'nın tek nüshasının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde numara 1411 ile kayıtlı bulunduğunu ve bu yazmanın, Sabri Kalkandelen tarafından hazırlanan katalogda Hocazade Esad adına yazıldığını ifade eder (KALKANDELEN, vr. 22). Fakat bu yanlıştır. Zira divanda 1039/1629-30 tarihinde ölen şair Rızayî için bir ölüm tarihi vardır. Oysa Şeyhülislam Hocazade Esad, bu tarihten beş yıl kadar önce ölmüştür (AKTEPE, 340). Bu bilgilerden sonra Ergun'a göre divanın Hocazade Esad'a isnat edilmesine imkan yoktur. Konu ile ilgili olarak Ergun'un bir başka tespiti de her iki şairin mensup oldukları tarikat karinesidir. Gerçekten de edebiyat tarihi araştırmalarında bu tür ipuçları iddiayı kuvvetlendirmekte hatta hüküm vermede belirleyici olabilmektedir. Ergun, Hocazade Esad'ın Aziz Mahmut Hüdayi Efendi'nin müntesibi olduğunu, oysa söz konusu divanın şairinin Mevlevi olduğunun, baş tarafta bulunan naatta zikredildiğini bildirmektedir (ERGUN, aynı yer). Böylece şairin kimliğinin tespiti yahut eserinin aidiyeti hususunda bizzat eserden hareket etmenin önemi, bu örnekle birlikte bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş edebiyat tarihçiliğinin bir nevi eski ve klasik örnekleri sayılan şuaara tezkirelerinin kimi zaman aynı mahlası kullanmış şairleri karıştırmalarına bir misal olması bakımından Zuhurî, Zihnî ve Kelîm örneklerini burada zikredilebiliriz. XVII. Yüzyıl şairlerinden Zuhurî [ö. 1083/1672-73], *Safayî Tezkiresi*'nde, *Mecelletü'n-nisâb*'da ve *Sicill-i Osmanî*'de İshakzade lakabıyla kaydedilmiştir (SAFAYÎ, 386; MÜSTAKİMZADE, 306b; M. SÜREYYA, III, 298; BURSALI, II, 302). Şairin ölüm tarihi Safayî ve Müstakimzade'de 1083/1672-73 olup doğrusu budur. *Sicil*'de sehven 1073/1662-63 yazılmıştır. Ancak Bursalı Mehmet Tahir, onu asrın ilk yarısında yaşamış olan ünlü şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendi'nin kardeşi olarak tanıtır ve ölümünü 1042/1632-33 olarak verir. Oysa bunlar farklı kişiler olup o tarihte vefat eden Karaçelebizade Zuhurî bin Hüsameddin'dir (KATALOG, II, 402). Ne var ki *İshakzade Zuhûrî'nin Divanı* üzerinde yapılan yüksek lisans tezinde söz konusu karışıklığa rastlanmadığı ifade edilmektedir (KAHRAMAN, 13).

Aynı şekilde Berberzade Zihnî [ö. 1127/1715], *Safayî Tezkiresi*'nde bir başka Zihnî ile karıştırılmıştır (SAFAYÎ, 199). Hatta *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'ndaki bilgiye nazaran Bursa Mevlevihanesi şeyhlerinden Zihnî Dede'nin bir gazeli Berberzade'ye isnat edilmiştir (III, 624).

İlginç karışıklıklardan birisi de Keşanlı Zihnî (Süleymaniye, Esad Efendi 2638; İ.Ü. TY 20) ve Zîver (İ. Ü. TY 410, TY 1242, TY 5453) divanları arasında karşımıza çıkmaktadır. Bu karışıklığı ilginç hâle getiren ise ortada bir şair mi yoksa iki şair mi olduğu meselesidir. Zihnî ve Zîver divanları üzerine yapılan tez çalışmalarına bakıldığında aynı sayıdaki aynı şiirlerin -birkaç beyit eksiği veya fazlası olmakla beraber- her iki divanda da yer aldığı görülür⁷. Yani biri Zihnî'nin diğeri ise Zîver'in divanı kabul edilerek çalışılmıştır. Ortada divanlarda yer alan manzumelerin sayısına varıncaya kadar aynı olan iki divan olduğuna göre burada herhangi bir intihalden söz etmek mümkün değildir. O hâlde iki farklı mahlas kullanan bir şairin divanının iki ayrı nüshasının söz konusu olduğu daha doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir. Yani bir şair, belli bir zaman şiir yazdıktan sonra hayatının bir devresinde bilinen yahut bilinmeyen bir sebeple mahlasını değiştirmiş olabilir. Böylece ilk mahlası ile yazdığı şiirleri yeni mahlasıyla tekrar düzenlemiş olabilir. Biz, Zihnî ile Zîver arasındaki karmaşanın böyle bir durumdan kaynaklandığı kanaatindeyiz. Nitekim divanın başında yer alan dibacede Zihnî, bir hastalık geçirdiğini, daha sonra 1180 senesinde iyileştiğini anlatmakta ve "...tarih-i mezkûra değin sudûr iden akvâlimüz tard u tahmîl ü tarih-i mezbûreden bin yüz doksan altı tarihine değin vürûd iden eş'ârımızdur ki iş bu divanda sebt ve tahrîr olunur" demektedir. Bu kayıttan, şairin 1180 yılından sonra mahlasını değiştirdiği ve şiirlerinin mahlas beyitlerinde de bu yönde bir değişikliğe gittiği farz olunabilir. Bu türden bir karışıklığa kaynakların da ortak olduğu düşünüldüğünde meseleyi aydınlatmanın güçlüğü daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu mahlasları kullanan başka bir çok şair de bulunduğundan, doğru kişiyi bulmak ayrı bir araştırma konusudur.

Kelîm mahlaslı iki şair de birbirine karıştırılan şairlerdendir. Zira *Ramiz Tezkiresi*'nde XVII. yüzyıl şairlerinden Seyyid Kelîm [ö. 1152/1739-40] ile Kelîm-i Eyyûbî [ö. 1098/1686-87] aynı kişi zannedilmiştir (RAMİZ, 258). Eyüplü Kelîm üzerinde bir yüksek lisans tezi yapılmıştır, ancak burada *Ramiz Tezkiresi*'ne müracaat edilmediği görülmektedir.

Bütün bunların yanı sıra Edîb [ö. 1154/1741-42] ve bir başka Esad [ö. 1190/1776] mahlaslı şair de aynı mahlası kullanan meslektaşları ile çeşitli sebepler yüzünden karıştırılmışlardır⁸. Bilhassa Edîb, şairin kimliğini tespit etmeden hareket etmenin, kronikleri okumak kadar önemli olduğunu gösteren bir örnektir.

Bir yazma eserin yazı türünün, karıştırılması muhtemel şairlerin şiirlerini ayırt etmekte önemli bir rolü olduğu gibi iki farklı hatla yazılan bir divan yahut başka bir eserde eserin asıl hattından farklı bir yazı çeşidiyle yazılan şiirler araştırmacıları her zaman doğru bilgilere götürmez, bazen yanlış hükümler verilmesine sebep olabilir. Cenabî [ö. 969/1561-62]'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki yazmalar arasında 402 numaraya kayıtlı divan nüshası buna tipik bir örnektir. Bu divanın bazı sayfalarının

⁷ Kerim Sandal, *Ziver Dîvânı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001; Mehmet Akpınar, *Keşanlı Zihnî Dîvânı*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep 2005.

⁸ Edîb: Katalog, c. 3, s. 720; Esad: Katalog, c. 3, s. 893.

kenarlarında Harfî mahlaslı şiirler vardır. Sabri Kalkandelen, bu şiirlerin de Cenabî'ye ait olduğunu, Harfî'nin ise şairin diğer bir mahlası kabul edilmesini gerektiğini ileri sürmüştür (KALKANDELEN, vr. 76). Öte yandan Saadettin Nüzhet Ergun, "XVI. yüzyılda yaşayan Harfî Vecihi Beğ isminde bir Hurufî şairi tanıyoruz. Bu divandaki bu şiirlerin bu zata isnadı da bir ihtimal olarak ileri sürülebilir. Ve nitekim *Cenabî Divanı*'nın diğer nüshalarında Harfî mahlasıyla hiçbir manzumeye tesadüf edemiyoruz" diyor (III, 1515). İşte tam bu noktada her iki mahlasla yazılan şiirlerin yazı türü dikkati çeker. Zira Cenabî mahlaslı şiirler ta'lik, Harfî mahlaslı şiirler nesih ile yazılmıştır. *Yazma Divanlar Kataloğu*'nda ifade edildiğine göre bu durum, farklı iki yazı türünde, farklı mahlaslarla yazılmış olan şiirlerin aynı divanda yer alsa bile birbirinden farklı iki şaire ait olduğunun bir işareti sayılabilir (I, 144). Ancak biz bu kanaatte değiliz, çünkü der-kenar olan şiirlerin hepsi Harfî mahlası ile yazılmış değildir. Bunlar içinde Cenabî mahlası ile yazılanlar da vardır. Ayrıca Harfî mahlasıyla yazılan şiirlerin Farsça olduğu dikkati çeker. *Cenabî Divanı*'nın Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa koleksiyonunda 390 numaraya kayıtlı diğer bir nüshasında der-kenar yoktur. Harfî mahlasının kullanıldığı manzumeler de alışılmış tanzime göre yerlerini almışlardır. O hâlde Üniversite nüshasında nesih hattıyla yazılan, Harfî mahlaslı, der-kenar olan, diğer nüshada da yerlerinde bulunan Farsça şiirlerin de şüpheye yer bırakmaksızın Cenabî Paşa'nın şiirleri olduğu anlaşılır.

Araştırmacıların, kaynakları değerlendirmedeki hataları da aynı mahlası kullanmış olan şairlerin birbirine karışmasına sebep olabilmektedir. Başta şüara tezkireleri olmak üzere kaynakların, hatta arşiv vesikalarının dikkatli ve titiz bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada ifade edilmesi gereken bir husus daha vardır ki o da eserden hareket ederken metne vukufiyetin önemidir. Metin kurulurken karinelere dikkat etmeli, bağlama uygun bir metin okuması yapmalıdır. Çünkü bazen akuzatif eki olan (i), geldiği kelimenin mahlas gibi algılanmasına sebep olabilmektedir. Mesela Çâkerî mahlaslı şair ile hizmetçi, bende, köle anlamındaki "çâker" kelimesi akuzatif eki aldığında karışabilir. Çünkü bilindiği gibi bir büyüğün yahut sevgilinin hizmetçisi, kölesi anlamına olarak "çakerî" ile mahlas olan "Çâkerî" kelimelerinin eski harflerle yazılışları aynıdır. Aynı husus "Aşkî-aşkı", "Hayâlî-hayali", "Adlî-adli" gibi örneklere de teşmil edilebilir. Öte yandan okunuşları da aynı olup, ayırt edilmesi zorlaşan örnekler de vardır. Bunlardan yalnızca "Bâkî-bâkî" örneğini burada zikretmekle yetineceğiz. Zira böyle bir karışıklığa sadece yazı ve anlam değil, okunuş da sebep olmaktadır.

Bütün bu örneklerden sonra "Şem'î"lerin karıştırılması problemine dikkat çekmek, Prizrenli Şem'î ile Şem'î Mustafa'nın ve yine Prizrenli Şem'î ile Konyalı Şem'î'nin sadece kataloglara itibar ederek, kaynakları eleştiriye dayalı bakış açısıyla okumadan ve eserleri dikkatle değerlendirmeden doğru sonuçlara ulaşmanın mümkün olmadığını göstermek mecburiyetini hissetmekteyiz.

Divan, halk ve tekke edebiyatı şairlerinin tümüne kısa bir bakış atıldığında Şem'î mahlasının, en fazla tercih edilen mahlaslardan biri olduğu görülür. Çeşitli yönlerden âşık ile özdeşleştirilen mum (şem'), pek çok şairin kendisini nispet ettiği bir eşya olarak karşımıza çıkar.

Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Türk edebiyatında “Şem’î” mahlasını kullanan on şair bulunmaktadır. Bunlar, Şem’î Efendi [Kadı, ö. ?], Şem’î [Bursalı, ö. ?], Prizrenli Şem’î [Şem’ullah Dede, ö. 936/1529-30], Şem’î Mustafa Efendi [Şârih-i *Mesnevî*, ö. 1010/1602’den sonra], Şem’î Efendi [Reisülküttap, ö. 1024/1615’den sonra], Muhammed Salih Şem’î Efendi [Çavuş, ö. 1171/1757], Şem’î Mehmed Efendi [İstanbul, ö. 1171/1757], Şem’î Efendi [Konyalı, Helvacı, ö. 1257/1841], Şem’î Mehmed Efendi [Köstendilli, ö. 1272/1855], Şem’î Mehmed Molla [Meşrebzâde Damadı, Maraşlı, ö. 1299/1881]’dir. Bu şairlerin tercüme-i hâlleri ve edebî kişilikleri hakkındaki bilgiler başta şüara tezkireleri olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlenerek daha önce tarafımızdan yayımlanmıştı (2004: 65-80). Bu araştırmada kısaca temas edildiği gibi Prizrenli Şem’î, kaynakların pek çoğunda *Mesnevî* şârihi Şem’î Mustafa ile karıştırılmıştır.

Rumelili şairlerden olup bugünkü Kosova’nın Prizren şehrinde doğan Şem’î bu yüzden Prizrenli olarak bilinmektedir. Mum gibi nahif ve zayıf bünyeli biri olmasından dolayı “Şem’î” mahlasını aldığı kaynaklarca bildirilmektedir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devri şairlerinden olan Şem’î’nin İstanbul’a ne zaman geldiği bilinmemektedir. İstanbul’daki yaşamını Vefa semtinde geçiren şairin tasavvufî cephesi de bulunmaktadır. 936/1529-30 tarihinde İstanbul’da ölmüş, Şeyh Vefa Camii’nin haziresine gömülmüştür. Prizrenli Şem’î’nin son derece iyi bir şair olduğu noktasında kaynakların hepsi müttefikler.

Ne zaman ve nerede doğduğunu bilmediğimiz Şem’î Mustafa hakkında bilgi veren az sayıda kaynak bulunmaktadır. Bunlardan yalnızca *Mecelletü’n-nisâb*’da Anadolu’da olduğu söylenir (MÜSTAKİMZADE, 278). XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını bildiğimiz şairin ölümü, Kâtip Çelebi’nin, Molla Câmî’nin *Subhatü’l-Ebrâr*’ını 1600 yılında şerh ettiğini bildirmesine (KEŞFÜZZÜNÜN, II, 975) ve şairin kendisinin, Nizâmî’nin *Mahzenü’l-Esrâr*’ına yazdığı şerhi 1602’de bitirdiğini haber vermesine nazaran 1010/1602’den sonra olmalıdır. Şu hâlde Nev’izâde Atâî’nin ölüm tarihini 1591 olarak vermesi doğru değildir (ÜNVER, 1981: 249).

Geç dönem kaynaklarından bazılarında bakıldığında Şem’î Mustafa ile Prizrenli Şem’î’nin aynı kişi sanıldığı görülmektedir. İlk olarak Esrar Dede⁹, sonrasında Ali Enver (s. 111), Prizrenli Şem’î’nin bir *Mesnevî* şerhi olduğunu söylemişler, Bursalı Mehmed Tâhir de bu bilgiyi tekrar etmiştir. Bursalı Mehmet Tahir, Şem’î’nin bir gazelini ele alır ve tab’ eden kişinin bu gazeli Prizrenli Şem’î’nin divanına koyduğunu belirtir¹⁰. Oysa zaten yazılması gereken yer orasıdır, çünkü söz konusu gazel Prizrenli Şem’î’nindir. Esrar Dede, Şem’î’nin, *Mesnevî*’nin beşinci cildinin şerhine 1000 tarihinde başladığı kaydını koyduğunu söyleyerek vefatına düşürülen “Meskenin nûr ide ol Ehad” mısraının belirttiği tarihin yanlış olduğunu iddia eder. Hâlbuki yanlışlık tarihlerde değil, aynı mahlası alan iki Şem’î’nin karıştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Oysa XV. yüzyılın son

⁹ *Mesnevî-i Şerif*’in elfâz u lugatını terceme tarzında bir matbu şerh yazup Allah Allah muktezâ-yı intisâb u hulûsları berekâtıyla bir rütbede meşhûr-ı âfâk olmuşdur ki her diyarda nüshası ve belki her hücrede birkaç varakası bulunmak der-kârdur.” Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, (Haz. Dr. İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 261.

¹⁰ u bilgiden anlaşılmaktadır ki Bursalı Mehmed Tahir, Prizrenli Şem’î’nin divanını görmüştür.

çeyreği ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını bildiğimiz Prizrenli Şem'î'nin böyle bir eseri yoktur. Yapmış olduğumuz kütüphane taramalarında ve taradığımız kataloglarda, daha önce tespit edilen (ÜNVER, 1981: 249) *Şerh-i Mesnevî*, *Şerh-i Mantıku't-Tayr*, *Şerh-i Pend-i Attâr*, *Şerh-i Bûstân*, *Şerh-i Gülistân* (Sûdî şerhi kenarında -1876-), *Şerh-i Bahâristân*, *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*, *Terceme-i Şurâtü's-Salât*, *Terceme-i Akâid-i Lâmiye alâ Mezhebi Mâturîdiye* ve *Tuhfetü'l-Âşıkîn* gibi eserlerin Prizrenli Şem'î adına kayıtlı olduğu görülmektedir. Hâlbuki Prizrenli Şem'î'nin tek eseri *Divanıdır* (KARAVELİOĞLU, 2005). Burada akla gelebilecek soru, o hâlde bu karışıklığın sebebinin ne olduğudur. Bizce bunun birinci sebebi, *Prizrenli Şem'î Divanı*'nın Türkiye kütüphanelerinde hiçbir nüshasının bulunmamasıdır. Onun, Türkiye'deki biricik nüshası Prof. Dr. Hayati Develi'nin özel kitaplığında. Kötü bir imla ile yazıldığı görülen bu eserden başka iki nüsha daha vardır ki bunlardan birisi İngiltere'deki John Rylands Kütüphanesi'nde Türkçe yazmalar kısmı 62 numarada bulunan bir mecmuada (MENĞİ, VII, 73-78), diğeri ise Mısır'daki Kahire Milli Kütüphanesi'nin Türk Edebiyatı bölümü 161 numarada kayıtlı bir mecmuada (Fihrisü'l-Mahtûtâti't-Türkiyyeti'l-Osmâniyye) bulunmaktadır. Karışıklığın ikinci ve daha önemli bir sebebi de bizzat şairin eserine müracaat edilmemiş olmasıdır. *Prizrenli Şem'î Divanı* dikkatle incelenmiş olsa idi onun, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim, Pîrî Mehmet Paşa, Makbul ve Maktul İbrahim Paşa, Tacizade Cafer Çelebi gibi devrin bazı padişahları ile devlet adamlarına kasideler yazdığı görülecek ve Şem'î Mustafa'dan daha önce yaşadığı anlaşılmış olacaktı. Hatta Kanuni Sultan Süleyman devrine ait bir in'âmât defterinde, 936(1529/30) yılının Rebiülevvel ayında, ölümünden kısa bir süre önce bayram münasebetiyle sunduğu bir kasideye karşılık kendisine 500 akçe ihsan edildiği kaydı bulunmaktadır (ERÜNSAL, 8). Bu kayıtlar, Prizrenli Şem'î'nin, Şem'î Mustafa'dan çok daha önce yaşadığını gösterir. Öte yandan, mesela Kahire Milli Kütüphanesi katalogunda da ölüm tarihi olarak verilen h. 1000 yılı -doğru olmamakla birlikte- Şem'î Mustafa'nın ölüm yılı için verilen bir tarihtir. Dolayısıyla bu karışıklığın, katalogda da sürdürüldüğü söylenebilir.

Aynı mahlası kullanan şairlerin bazen sadece kaynaklarda değil, yayımlarda da birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Bu durumun, kaynakları eleştirel olarak okumamanın ve bizzat eserden hareket etmemenin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

XVIII. yüzyılın son çeyreği ile IX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Konyalı Şem'î saz çalmayı bilen ve daha çok âşık tarzı şiirler söyleyen bir şairdir. İstanbul'a ne zaman geldiği bilinmemekle beraber Sultan III. Selim'in huzurunda tertip edilen bir saz meclisinde saz çaldığını biliyoruz (İBNÜLEMİN, IV, 1755).

2006 yılında Prizren'de yayımlanan ve Şem'î *Divanı* adını taşıyan eserde yer alan şiirlerin biri hariç neredeyse tamamı Konyalı Şem'î'ye aittir; fakat eseri hazırlayan,

Prizrenli Şem'î'nin divanını yayımladığını söylemektedir¹¹. Buradan anlaşılmaktadır ki iki şair birbirine karıştırılmıştır (KARAVELİOĞLU, 2007: 199-221).

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Prizrenli Şem'î'nin ölüm tarihi 936/1529-30'dur. Konyalı Şem'î ise bir beytinde hacca gittiği tarihi şöyle ifade eder:

*Sene bin iki yüz kırk ikide Şem'î gedâ
Sebeb-i hacc ile cenân iline eyle sefer*

1242 tarihi, milâdî 1827'ye tekabül eder. Bu tarihte hacca gittiğini söyleyen birinin 1529-30 yılında vefat etmiş olması muhaldir. Bu ifadenin gözden kaçırılmış olduğunu kabul edebiliriz, ancak şair, divanın birçok yerinde Konyalı olduğunu, yaşadığı dönemi, çağdaşlarını vs. zikretmektedir. Şem'î, şiirlerinde nereli olduğunu bizzat ve açıkça ifade etmektedir. Mesela onun şu beyti Konyalı olduğuna bir karine sayılabilir:

*Himmeti fânûsı altında bulundun Şem'îyâ
Hamd-i Yezdân idelüm civâr-ı Mevlânâdayız*

Yapılan çalışmada 79 numaralı şiirde Şem'î'nin Konya'yı baştan başa övdüğü görülmektedir. Burada şairin "helvacı" olduğu bilgisi de yer almaktadır. Bu bilgi, kaynaklarda verilen malumat ile birlikte değerlendirildiğinde şairin, Konyalı, helvacı Şem'î olduğu anlaşılır. Yine söz konusu yayında da yer alan bir kitasında şair, mahlasını da memleketini de açıkça söyler:

*Mahlasım Şem'îdir bilâdım Konya
Bizim bâğa girmez bülbül-i şeydâ
Bir kenâr sahrâda olmuşam peydâ
Kimse bilmez ne revnakda gülüm ben*

Bazı beyitlerinde şair, Tanzimat döneminde önce Osmanlı aydın ve memurları arasında sonra zamanla halk arasında yaygınlaşan fes isimli başlığı anar. Hatta "fes" redifli bir gazeli de vardır. Şair burada sadece festen bahsetmez, mesela Sultan II. Mahmut tarafından kurulan "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" adındaki yeni ordudan da söz eder:

*Asker-i mansûreyi Mevlâ muzaffer eylesün
Gösterir mânend[-i] ejder her birin a'dâya fes*

*Şem'î Sultân Mahmûd'ın ömrin Hüdü itsün mezîd
Müjde fermân ile geldi Konya'ya ahyâya fes*

İkinci beyitten, fesin Konya'ya geldiği dönemde şairin de orada olduğu ve genç yaşlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca festen söz eden başka beyitler de bulunmaktadır.

¹¹ mran Âşıkferkî, Şem'î Divanı, BALTAM Yayınları: 12, Prizren 2006, 184 s. Bu çalışma ile ilgili daha önce bir yazı yazdığımız için burada ayrıntıya girmeyeceğiz.

Şem'î, gençliğinde Sultan III. Selim'in huzuruna çıktığını ve ona şiir okuduğunu söylemektedir ki bu, kaynakların da desteklediği bir bilgidir (İBNÜLEMİN, IV, 1755):

Şâb iken elfâzını Sultân Selîm Hân dinledi

Şair, dönemi ile ilgili bu bilgilerden başka çağdaşı olan bazı şairlerin isimlerini de çeşitli vesilelerle zikrederek kimliğini açıklar. Mesela yine söz konusu edilen yayın göz önüne alındığında 129. gazelin 3. beytinde Leylâ Hanım'dan [ö. 1847), aynı gazelin 6. beytinde de Vâsif Beğ'den (Enderunlu Vâsif, ö. 1824) bahseder.

Yaşamı ve memleketi ile ilgili bu kadar açık bilgiler vermesine rağmen Konyalı Helvacı Şem'î'ye Prizrenli denilmesi, elbette büyük bir hatadır. Üstelik Konyalı Âşık Şem'î'nin hayatı hakkındaki bilgiler ve şiirleri daha önce yayınlanmıştı¹². Fakat bu türden karışıklıkların olması her zaman mümkündür. Şu hâlde önemli olan, böyle karıştırmalara meydan vermemek için dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Teklifler

Öncelikle kaynakların değerlendirilmesinde eleştirel bir yaklaşımı benimsemek ve bilimsel ölçütlere uygun hareket etmek elzemdir. Çünkü bilindiği gibi bazen bir kaynağın verdiği bilgiler, sonraki kaynakların en iyi ihtimalle birkaçı tarafından neredeyse aynen tekrar edilmektedir. Dolayısıyla şair hakkında bilgi veren ilk kaynakta bir hataya düşülmüş ise bu, sonraki kaynaklarca da tekrar edilebilmektedir. Şu hâlde farklı bilgiler ihtiva eden kaynakların, diğerleriyle mukayesesinin iyi yapılması ve ayrıntılara dikkat edilmesi gerekmektedir. Öte yandan bizce asıl dikkat edilmesi gereken husus ise bizzat şairin eserinden hareket edilmesi zorunluluğudur. Hiç kuşku yoktur ki şair ne derece klasik mazmunlara bağlı şiir yazmış olursa olsun elbette bir topluma mensuptur ve devrinin adamıdır. Dolayısıyla az veya çok kendi devrinden, yaşantısından, gelenek ve örfünden bahsedecek, belki tarihî şahsiyetlerini hatırlayacak ya da kendi zamanında yaşanmış önemli bir olayı anacaktır. İşte bu, şairin kimliğini tespit etme en az kaynaklar kadar kıymetli olmaktadır. Gerek Şem'î Mustafa'nın gerekse Konyalı Şem'î'nin eserlerinde bu türden malumatın olduğunu yukarıdaki örnekler göstermektedir. Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde değerlendirilen bir şairin özellikle kasideleri, araştırmacının ihtiyaç duyacağı tarihî ve toplumsal bilgileri ihtiva edebilecek olması bakımından bilhassa önemlidir. Konyalı Şem'î gibi âşık tarzında şiirler de yazan bir şair ise zaten gelenek icabı döneminden sıkça bahsedecektir. Kısacası eserlere bu gözle yaklaşmak, ihmal edilmemesi gereken bir yoldur.

Bunlara ilâve olarak dikkat çekilebilecek hususlardan birisi de divan tertibinde şiir mecmualarının önemidir¹³. Gerçekten mecmualar, edebiyat tarihinin yazılmasında

¹² Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î Hayatı ve Şiirleri*, KTB. Yayınları, Ankara 1982.

¹³ Edebiyat tarihi araştırmalarında ve metin neşirlerinde mecmuaların önemi hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Aydemir, "Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü", *Bilgi*, sy. 19, Kazakistan Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi, s. 147-155 ve Ozan Yılmaz, "Metin Te'sisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, İstanbul 2008, s. 255-280.

şairlerin müstakil eserleri kadar önemli kaynaklardır. Bu tür eserler, çok sayıda şairin şiirlerinin bir araya toplandığı antolojik eserlerdir. Mecmularda şairlerin divanlarında bulunan şiirleri yer aldığı gibi divanlarda yer bulmamış manzumeler de yer almaktadır. Bu durum, şairin, divanın tertibinden sonra yazdığı şiirlerinden dolayı olabilmektedir. Böylece bir şairin divanının mümkün merteye eksiksiz bir şekilde ortaya çıkarılmasında mecmualar vazgeçilmez kaynaklardır. Bazı şiir mecmualarında şiirlerin başlarında şairin mahlasının olduğu görülür. Bu mahlasların yanında şairin kimliğine dair bazı ipuçlarının varlığı da göze çarpar. Mesela “hâce”, “derviş”, “âşık”, “molla”, “celebi”, “mevlevi” gibi unvanlar veya nisbeler, şairin, aynı mahlası kullanan diğer şairlerden ayırt edilmesini kolaylaştırıcı karinelere sahiptir.

Yazmaların başında yahut sonunda görülen istinsah kaydı yahut ferağ kaydı (BİLGİN, XII, 354) , temellük kaydı gibi kayıtlar, tarihler; başa, sona veya aralardaki sayfaların kenarlarına yazılan çeşitli şairlerin manzumeleri, eser sahibinin kimliğini belirlemede yardımcı olurlar. Öte yandan yazması tamamlanan bir eserin dikilip ciltlenmesinde meydana gelebilecek karışıklıklara karşı da daima dikkat edilmesi ve şüpheli davranılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Kütüphane katalogları hazırlanırken de zaman zaman yanlış bilgilerin fişlere geçirildiği görülmektedir. Bu sebeple bir yazma ve müellifi hakkında araştırma yapılırken ilk işin katalog taraması olmasının yanı sıra bu bilgilerin diğer kaynaklarca da desteklenmesinin zorunluluğu dikkate alınmalıdır. Öte yandan, bu bildiride konu edilen eserler ve şahıslar üzerinde yapılan tez çalışmalarının bir kısmında kaynakların eleştirel olarak ele alınmadığı da görülmektedir. Öyle ki bazen şair hakkında kaynaklardan birinin farklı ve yanlış bilgi veriyor olmasının gözden kaçırıldığı fark edilmektedir. Bu hususta, kaynakların ve eserin şüpheli ve eleştirel olarak, karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmesi şarttır.

Sonuç olarak, kaynak tenkidinin ve eserden hareket etmenin, edebiyat tarihinin yazılmasında araştırmacıları doğru hükümlere ulaştıracak en önemli ve en gerekli yöntemler olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Mehmet, *Keşanlı Zihni Dîvânı* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2005.
- AKTEPE, Münir, “Esad Efendi, Hocaşâde”, *DİA*, XI, s. 340.
- ALİ ENVER, *Semâhâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- ÂŞIK ÇELEBİ, *Meşâirü’ş-Şu’arâ or Tezkere of ‘Âşık Çelebi*, (haz. Meredith-Owens), Gibb Memorial New Series XXIV, London 1971.
- ÂŞIKFERKÎ, Ümran, *Şem’î Divanı*, BALTAM Yayınları: 12, Prizren 2006, 184 s.
- AYDEMİR, Yaşar, “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, *Bilig*, sy. 19, Kazakistan Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi, s. 147-155.
- BİLGİN, Azmi, “Aşkî'nin Manzumeleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 10, İstanbul 2004, s. 149-178.
- BİLGİN, Orhan, “Ferağ Kaydı”, *DİA*, XII, s. 354.
- BURSALI MEHMET TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire 1333.

- CEVAD RÜŞDÜ, "Fennî Mehmed Çelebi", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, III, sy. 22-53, 1336.
- CİHAN, Selim, *Cenâbî Paşa ve Divanı* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi SBE., İstanbul 1996, 494 s.
- ÇELEN, Ahmet, *Kelâm Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, SBE., Konya 1994, 245 s.
- DEMİRKAZIK, İbrahim, *Fennî Mustafa Efendi: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Divan-ı Misâlî*, Ali Emiri Ktp., Manzum Eserler, 390; 391.
- EMEKSİZ, Abdülkadir, "Karacaoğlan Kimliği", 38. ICANAS, Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 2007.
- ERGÜN, Saadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-1945.
- ERÜNSAL, İsmail E., "Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osmanlı Araştırmaları IV*, 1984, s. 1-17.
- ESRAR DEDE, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, (haz. Dr. İlhan GENÇ), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- Fihrisü'l-Mahtûâtâtî't-Türkiyyeti'l-Osmâniyye*, el-kısm-ı sâni, Mısır 1987.
- HALICI, Feyzi, *Âşık Şem 'î Hayatı ve Şiirleri*, KTB. Yayınları, Ankara 1982.
- HÜSEYİN AYVANSARAYÎ, *Hadikatü'l-Cevâmî*, Matbaa-i Âmire 1281.
- İNAL, İBNÜLEMİN MAHMUT KEMAL, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1969.
- İSEN, Mustafa, *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1984.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, 4 cilt, MEB Yay., Ankara 1947, 1959, 1965 ve 1969.
- KAFZADE FAZLÎ, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, 2726.
- KAHRAMAN, Asiye, *İshak-zâde Zuhûrî Divanı (İnceleme-Metin)* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi, SBE., Konya 2002, 282 s.
- KALKANDELEN, Sabri, *Divanlar Kataloğu*, İ.Ü. Kütüphanesi, TY. 9865.
- KARAVELİOĞLU, Murat A., "Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *TDED*, c. XXXII, İstanbul 2004, s. 65-80.
- KARAVELİOĞLU, Murat A., *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divanının Edisyon Kitiği ve İncelenmesi I-II* (yayımlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, 658 s. + orijinal metin.
- KARAVELİOĞLU, Murat A., "Prizren'de Bir Facia Yahut Şairin Başına Gelenler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 16, İstanbul 2007, s. 199-221.
- KAYABAŞI, Ayfer, *Sârbân Ahmed Divanı (İnceleme-Metin)* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi, SBE., Malatya 1995, 413 s. + orijinal metin.
- Keşfüzzünûn*, Maârif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1943 (1362).
- KINALIZADE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü's-Şuara*, (haz. İbrahim KUTLUK), TTK Yay., Ankara 1989.
- KUFACI, Osman, *Adnî Divanı ve Adnî Divanı'nda Benzetmeler* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, SBE., İstanbul 2006, 226 s.
- KURTOĞLU, Orhan, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", *Bilig*, Yaz/2006, sy. 38, s. 71-91.
- LATİFİ, *Tezkiretü's-Şuara ve Tabsiratü'n-Nuzama* (inceleme-metin), (haz. Yard. Doç. Dr. Rıdvan CANIM), AKM Başk. Yay., Ankara 2000.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, (haz. A. AKTAN-A. YUVALI-M. HÜLÂGÜ) İstanbul 1996.
- MENGİ, Mine, "Bir Şiir Mecmuası Hakkında", A.Ü. DTCF. Türk Dili ve Edebiyatı Araş. Enst. *Türkoloji Dergisi*, Ankara 1977, c. VII, s. 73-78.

- MUM, Cafer, *Halepli Edîb Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Cinaslar Sözlüğü)* (yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, SBE., Ankara 2004, 1617 s.
- MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN SAADEDDİN, *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım), KBY, Ankara 2000.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, *Hamdullah Hamdî ve Divanı*, KBY, Ankara 1999.
- Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, *İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, (haz. Sadık ERDEM), AKM Başk. Yay., Ankara 1994.
- SAFAYÎ, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr)* İnceleme-Metin-İndeks, (haz. Pervin ÇAPAN), AKM Başk. Yay., Ankara 2005.
- SANDAL, Kerim, *Zîver Dîvân* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001.
- SEHÎ BEG, *Heşt Bihişt: The Tezkire by Sehi Beg*, (nşr. Günay Kut), Sources of Oriental Languages and Literatures 5, Harvard University 1978.
- SÜZEN, Hüseyin, *Dükaginzade Ahmed Beğ Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)* (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, SBE., İstanbul 1994, 445 s.
- ŞENTÜRK, A. Atilla, "Fatih Dönemi Şairlerinden Molla Aşkî'nin Hayatı ve Eserleri", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi)*, Prof. Dr. Walter G. Andrews'a Armağan sayısı, 2010.
- TOHUMCU, Nimet, *Misâli'nin Manzûme-i Feyznâme-i İlâhi Mesnevisi (İnceleme-Metin)* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, SBE., Erzurum 2002, 305 s. + orijinal metin.
- ÜNVER, İsmail, *Türk Ansiklopedisi "Şem'î"*, MEB Yayınları, XXX, Ankara 1981, s. 249.
- YILMAZ, Ozan, "Metin Te'sisinde Şiir Mecmualarının Katkısına Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 5214 Numaralı Mecmua ve Muhtevası", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, İstanbul 2008, s. 255-280.